

Alexandreida

Zlomek Svatovítský

Volková, N.; Machura, J.; Věžník, R.

Čtyřverší 42-45

*Awsak gssu w tey wyerzye krzywy,
neb rzyeky, morzye, wsye splyne,
czoz na swyetye, wsyeczeko myne,
kromye slow bozych gedyne.*

Transkripce

*Aušak jsú v tej vierě křivi,
neb řěky, mořě, všě splyne,
což na světě, všěcko mine,
kromě slov božích jedině.*

Rekonstrukce hláskového vývoje slov

wyerzye

- *wě'ře* > *wě'řě*, 13. st. – asibilace a vznik ř z palatal. *r*
- *wě'ře* > *wieře*, 2. pol. 14. st. – vývoj dlouhého a krátkého *ě* (rozvinutí a ztráta jotace)
- *wieře* > *vieře*, 15. st. – změna bilabiální artikulace *w* na labiodentální *v*
- *vieře* > *víře*, 2. pol. 16. st. – monoftongizace *ie* > *í*

Rekonstrukce hláskového vývoje slov

rzyeky

- **řěky* > *řěky*, 13. století – asibilace a vznik *ř* z palatal. *r*
- *řěky* > *řeky*, 2. pol. 14. století – vývoj krátkého *ě* (ztráta jotace)
- *řeky* > *řeki*, 15. st. – vývoj opozice *y–i* (zániku výslovnosti *y*)

Rekonstrukce hláskového vývoje slov

morzye

- **morjo* > *mor' o*, 7.–8. století – jotace
- *mor' o* > *moř' o*, 13. století – asibilace a vznik ř
- *moř' o* > *moře*, 2. třetina 14. st. – přehláska 'o > ě
- *moře* > *moře*, 2. pol. 14. století – vývoj krátkého ě
(ztráta jotace)

Rekonstrukce hláskového vývoje slov

wfyē

- **vьchъ* > *vьšъ*, 7. st. – 3. palatalizace velár (ojedinělý doklad), Rejzek × 2. palatalizace *s* > *š*, Machek
- *vьšъ* > *veš*, 10. století – zánik a vokalizace jerů podle Havlíkova pravidla
- *všě* > *vše*, 2. pol. 14. století – vývoj krátkého *ě* (ztráta jotace)

Určení gramatických kategorií

- *vieře* – substantivum, lok. sg. f., *a*-kmen ženský, vzor *žena*
- *řěky* – substantivum, nom. pl. f., *a*-kmen ženský, vzor *žena*
- *moře* – substantivum, nom. pl. n., *jo*-kmen neuter, vzor *moře*

Určení gramatických kategorií

- *splyne* – sloveso, 3. os. sg., syntetické futurum, aktivum, dokonavý, II. B třída, vzor *mine*
- *křivi* – adjektivum, nom. pl. m., jmenné skloňování, o-kmeny a a-kmeny, typ *dobr, -a, -o*
- *tej* – zájmeno ukazovací, lok. sg. f., tvrdá deklinace

Rekonstrukce hláskového vývoje slov

wfyē

Pozn.: Původ slova nejasný. *Veš* – maskulinum, *vše* – neutrum, *vša* – femininum → na tyto tvary se připojovaly sufixy, čímž došlo k zániku deklinace vlastního zájmena, které zůstává v ustrnulém tvaru (*všechen*, *všechna*, *všechno*).

Historická mluvnice češtiny, s. 185

Rekonstrukce morfologického vývoje

CZOŽ

Co – zájmeno rodové s nepravidelnou deklinací, rod věčný.

Vzniklo z *čso* asimilací způsobu artikulace. Akusativ vůbec odedávna často proniká na místo genitivu, tak i *co* bráno za akusativ a s ním zároveň za nominativ. *Což* vzniklo spojením zájmena *co* a enklitika *ž*,

a je tak chápáno jako zájmeno vztažné. Může klesat v adv. s významem „zdali, kolik, jak, nechtě, ovšem“.

Rekonstrukce morfologického vývoje

morzye

Jo-kmenová deklinace neuter je spřízněna s deklinací *o*-kmenovou.

Rozdíly mezi oběma deklinacemi byly způsobeny neslabičným *-i-*, které způsobilo palatalizaci (jotaci) předchozí souhlásky a psl. přehlásku *'o > e*, to posílilo formální odlišení tvrdých deklinací od deklinací měkkých.

Toto odlišení podpořily další staročeské přehlásky (*'a > ě*). *Jo*-kmen má homonymní koncovky v gen. sg. a nom. pl.

Rekonstrukce morfologického vývoje

fwyetye

Vývoj této deklinace ovlivnilo prosazení kategorie životnosti v deklinaci maskulin. Vliv této tendence je pozorovatelný i v lokálu singuláru. Původně bylo *ě* vytlačováno koncovkou *u*, která vypadá jako *u*-kmenová, avšak pravděpodobnější je možnost, že je to koncovka dativu přejatá do lokálu. Toto přijetí bylo možné proto, že lokál sg, v době historické byl vždy pád předložkový; vlastní funkce byla tedy patrná z předložky a nebylo třeba jedinečné pádové koncovky. V nové češtině má koncovka *e/ě* omezený výskyt. Užívá se jí především v místních určeních (*na stole, na světě,...*) a u jmen, která si zachovávají archaickou flexi. Předložkové pády s koncovkou *ě* získávají charakter příslovcí.

Rekonstrukce morfologického vývoje

myne

Futurální význam mají ve stč. stejně jako v nč. formálně přítomní tvary dokonavých sloves. Tím se stará i nová čeština odlišují od psl. a současných jihoslovan. jazyků, ve kterých není futurální platnost přítomní formy dokonavého slovesa nutná. Obvykle se předpokládá, že se význam bud. času přítomních forem dokonavých sloves krystalizoval u sloves ingresivních (počínacích (vyjadřujících počátek děje)). Na konci procesu gramatikalizace vidu (14.-15. st.) se futurální význam ustálil u všech formálně přítomních forem dokonavých sloves.

Děkujeme za pozornost